

بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی

بهمن خسروی پور*^۱، پردیس عالی وند^۲

۱- استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان
 ۲- دانشجوی کارشناسی ارشد گرایش آموزش کشاورزی پایدار و محیط زیست، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

*khosravipour@asnrukh.ac.ir

ارسال: اردیبهشت ماه ۱۴۰۳ پذیرش: مرداد ماه ۱۴۰۳

چکیده

زنان روستایی که نیمی از جمعیت ساکن روستاها را تشکیل می دهند نقش عمده‌ای در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و مدیریتی برعهده دارند. رسیدن به توسعه ای برابر و پایدار در جامعه بدون در نظر داشتن زنان روستایی امری دست نیافتنی خواهد بود. توانمند سازی زنان روستایی به معنی قدرت بخشیدن به این قشر از جامعه برای ایفای نقش برجسته در توسعه و مشارکت فعال آنها در تصمیم گیری است که یکی از ضرورت های دستیابی به توسعه پایدار می باشد، در این میان راه‌های گوناگونی برای توانمندسازی زنان وجود دارد. اعتبارات خرد می تواند به عنوان یک گزینه مهم توانمند سازی زنان روستایی را تسهیل نماید. اعتبارات خرد به دلیل آن که عموماً در قالب گروه های داوطلب و بدون نیاز به ضامن یا وثیقه به زنان واگذار می شود، مورد استقبال قرار گرفته است. کاهش فقر، افزایش زمینه فعالیت اقتصادی، کارآفرینی، ارتقا سطح رفاه و افزایش سرمایه های اجتماعی، از جمله تاثیراتی است که اعتبارات خرد در توانمند سازی زنان داشته است. این مقاله که به روش مروری و با استفاده از منابع مکتوب و اینترنتی تهیه شده تلاش دارد مفاهیم و کارکرد اعتبارات خرد زنان روستایی را بررسی و در پایان پیشنهادهایی را ارائه نماید.

واژگان کلیدی: توانمند سازی، زنان روستایی، اعتبارات خرد، توسعه.

۱- مقدمه

زنان روستایی را باید از گروه هایی قلمداد کرد که علیرغم روند توسعه در جامعه، احتمالاً از مواهب توسعه برخوردار نشده و به حاشیه رانده می شوند. در این میان اتخاذ تدابیر هوشمندانه می تواند به اصلاح شرایط موجود و اعتلای موقعیت زنان روستایی کمک نماید. از جمله این طرح ها باید از طرح توانمندسازی زنان روستایی نام برد [۱]. انسان ها مهم ترین عامل توسعه اند. در این میان زنان نیمی از منابع انسانی هر جامعه ای را تشکیل می دهند بنابراین برنامه ریزی اصولی برای آن ها باید از بنیادهای مهم هر جامعه ای باشند، چه به عنوان خدمت رسان و یا حتی مصرف کننده، در تعادل و توازن توسعه نقش اساسی دارند [۲]. در عصر حاضر، با مطرح شدن عامل انسانی در نظریات توسعه، یکی از شاخص های مهم برای سنجش توسعه هر کشور، وضعیت زنان و سطح توانمند سازی این قشر است. توجه به توانمندسازی زنان روستایی برای دستیابی به توسعه ضروری به نظر می رسد. در واقع توانمند سازی زنان یکی از ابعاد توسعه پایدار است [۳]. واقعیت این است که نوسازی و توسعه دستاوردهای نامتعالی را برای مردان و زنان کشورهای در حال

توسعه داشته است، به گونه‌ای که مردان بهره ور بوده و زنان قربانیان این فرایند بوده اند. درک مسائل فوق از سوی کارگزاران ملی و بین المللی توجه آن‌ها را به نقش زنان در توسعه معطوف کرد. نتیجه آن بود که با وجود طرح رهیافت‌های مختلف، برابری زنان و مردان در فرایند و نتایج توسعه جزء جدایی ناپذیر توسعه شد [۴]. در دودهه اخیر اعتبارات خرد، به عنوان راهبردی موثر در کاهش فقر اقتصادی و ایجاد برابری بین افراد، مورد تاکید قرار گرفته است [۵]. اعتبارات خرد تاثیر زیادی در افزایش مشارکت استانداردهای زندگی زنان روستایی داشته است [۶]. سازمان ملل متحد به اعتبارات خرد توجه ویژه ای داشته و از آن به عنوان یکی از موثرترین ابزارهای ریشه کن فقر در کشورهای در حال توسعه نام می برد [۷] و در نوامبر ۲۰۰۴ نیز، کوفی عنان دبیر سازمان ملل متحد، سال ۲۰۰۵ را سال اعتبارات خرد نامید. اعتبارات خرد با پرداخت وام های کوچک و ارائه انواع خدمات مالی و بانکی از طریق پس اندازهای اعضا، این باور را در خانواده های کم درآمد و فقیر ایجاد می کند که با دسترسی به این خدمات مالی و بانکی از طریق پس اندازهای اعضا، این باور را در خانواده های کم درآمد و فقیر ایجاد می کند که با دسترسی به این خدمات درآمد آن‌ها افزایش خواهد یافت و آن‌ها می توانند در برابر موانع و مشکلات غیر منتظره از خود محافظت کنند و سطح زندگی کنونی خویش را بهبود بخشند و برای تغذیه، مسکن و آموزش فرزندانشان سرمایه گذاری نمایند [۸]. صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی در زندگی آنان تاثیر مثبت داشته و به عنوان یکی از ابزارهای توسعه اقتصادی برای زنان فقیر روستایی بسیار اهمیت دارد [۹]. صندوق اعتبارات خرد در واقع کارگردان کمک به ورود و جمع شدن مقادیر اندک پول در اجتماعات محلی و روستایی و فراهم شدن فرصت های کسب و کار و درآمد زایی برای زنان روستایی می باشد [۱۰]. این مقاله تلاش دارد با ذکر مفاهیم و اهمیت توانمند سازی زنان، کارکرد و نقش صندوق اعتبارات خرد را در این رابطه بررسی نماید.

۲- توانمند سازی زنان

از توانمندسازی تعاریف متعددی ارائه شده است. در ادبیات مربوطه، برای تعریف این مفهوم به گستره‌ای وسیع از مفاهیمی نظیر حق انتخاب، کنترل داشتن و دسترسی به منابع، احساس استقلال و اعتماد به نفس بیشتر و غیره اشاره شده است. برای نمونه توانمند سازی زنان را فرایندی تعریف می کنند که به وسیله آن، زنان برای سازمان دهی خودشان توانمند شده و اعتماد به نفس خودشان را افزایش می دهند و از حقوق خود دفاع می کنند [۱۱]. توانمند سازی زنان از مولفه های مهم در توسعه پایدار محسوب می شود، زنان عاملان توسعه قلمداد می شوند و توانمند ساختن آنها در رسیدن به اهداف توسعه پایدار کمک رسان است [۱۲]. هاتمن باتا (برای توانمندسازی زنان سه رهیافت کارآفرینی، حمایتی و فقرزدایی ارائه کرده است. در رهیافت کارآفرینی دسترسی به اعتبار برای زنان با توان کارآفرینی امکان پذیر می شود [ایجاد اشتغال و خود اشتغالی و درآمد زایی. در رهیافت حمایتی، دسترسی به اعتبار لزوماً به معنای کار مولد نیست، بلکه با هدف کاهش فقر و تامین حداقل ها در حدی فراهم می شود که زنان فقیر توان باز پرداخت آن را داشته باشند. رهیافت فقر زدایی بیشتر از سوی سازمان های غیر دولتی بکار رفته و اعتبارات خرد به صورت برنامه توسعه یکپارچه در نظر گرفته می شود و کمک اصلی برای فقر زدایی و نهادینه شدن توسعه محلی پایدار است [۱۳]. نتایج پژوهش جان و حیات (۲۰۱۲) در پاکستان نشان داده که زنانی که به اعتبارات خرد دسترسی پیدا کرده اند، فرصت های ایجاد درآمد بیشتری داشته اند و در نتیجه، برای مشارکت در تصمیم گیری های خانوادگی، بهبود سلامت و آموزش فرزندان خود، از توانمندی بیشتری برخوردار بوده اند [۱۴]. اگر توانمند سازی زنان به صورت اصولی و با قاعده کلی انجام گیرد نقش تعیین کننده ی آنان در جامعه و خانواده بیشتر می شود. بر این اساس توانمند سازی زنان نه تنها به نفع زنان بلکه به نفع کل خانواده خواهد بود [۱۵]. بسیاری از سازمان های بین المللی، از جمله سازمان ملل متحد، توانمند سازی زنان را به عنوان یک عامل کلیدی در کاهش شکاف های جنسیتی و در راستای توسعه روستایی مد نظر قرار داده اند [۱۶].

۳- تعریف اعتبارات خرد

اعتبارات خرد به عنوان راهبردی در توسعه اقتصادی با هدف دسترسی زنان و مردم کم درآمد به منابع اعتباری، برای بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنهاست. اعتبارات خرد شکلی از قرضه های کوچکی است که به قرض گیرندگان فقیر روستایی در جهت خود

اشتغالی، توانمندسازی و در نهایت رسیدن به توسعه پایدار روستایی تعلق می‌گیرد [۱۷]. بومن [۱۹۹۷] در کتاب خود تعریفی از اعتبارات خرد ارائه نموده است که شاید در عین کوتاهی گویاترین تعریف برای اعتبارات باشد این تعریف عبارتست از: "کوچک، کوتاه، بدون وثیقه" به عبارت دیگر اعتبارات خرد به معنای ارائه وام‌هایی با مبلغ کم بدون وثیقه به افراد کم درآمد است که این افراد در مدت زمان کوتاهی مبلغ یادشده را باز پرداخت می‌کنند [۱۸]. صندوق‌های اعتبار خرد زنان روستایی به حساب‌های پس اندازی اطلاق می‌شود که با سرمایه محدود و پس انداز اندک زنان روستایی در یک بازه حداقل شش ماهه شکل گرفته و انواع خدمات مالی و بانکی را با هدف دسترسی زنان کم درآمد به منابع اعتباری، در دسترس آنان قرار می‌دهد این خدمات زمینه ساز افزایش مشارکت زنان و ایجاد کسب و کارهای کوچک با هدف ارتقای رفاه آن‌ها می‌باشد [۱۹]. طرح اعتبارات خرد به عنوان راهکاری مناسب برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و به ویژه خود اشتغالی، به منظور مقابله با فقر و افزایش کیفیت زندگی افراد در مناطق کم درآمد و نیز مناطق روستایی مطرح شده است. در واقع صندوق اعتبارات خرد، مکانیزی برای بسیج منابع مالی و اعطای وام‌های کوچک بدون وثیقه به افراد، به منظور راه اندازی فعالیت‌های درآمد زای پایدار است. همچنین این مکانیزم انگیزه جامعه محلی به ویژه زنان و گروه‌های آسیب پذیر را برای تداوم مشارکت، تقویت می‌کند [۲۰]. کلمات موجود در عبارت "اعتبارات خرد" به دو مفهوم اساسی اشاره می‌کند که ناشی از دیدگاه حاکم بر این رهیافت است. اولین کلمه یعنی اعتبارات اشاره می‌کند به محیط روستایی "اعتبارات" و عدم دسترسی بخش وسیعی از روستاییان به منابع رسمی که از مشکلات عمده آن‌ها می‌باشد و در طراحی نظام اعتبارات خرد تلاش می‌شود تا موانع دسترسی خانوارهای فقیر به این منابع کاهش و کارایی بازارها افزایش یابد. دومین کلمه یعنی "خرد" تاکید بر ناکارایی توسعه به شیوه اقتصاددانان کلاسیک دارد. تاکید بر مفهوم "خرد" به مفهوم تجدید نظر در توصیه‌های اقتصاد بازار در توسعه جوامع روستایی است. فعالیت در مقیاس کوچک و خرد، فعالیت در چارچوب بازارهای محلی با هدف تامین معیشت خانوارها با حداقل پیوند به اقتصاد ملی و یا اقتصاد بین‌المللی است. شیوه تولید در فعالیت‌های اقتصادی نظام اعتبارات خرد، اغلب بومی و صنعتی است و به همین دلیل مازاد اقتصادی در این برنامه‌ها نسبتاً پایین است. نظام اعتبارات خرد، اغلب در کشورهایی که برنامه توسعه اقتصاد ملی توانایی ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد زای، برای اکثریت جامعه را دارا نباشند، گسترش بیشتری دارد [۲۱].

۴- اهداف اعتبارات خرد

این اهداف عبارت است از:

- افزایش ضریب دسترسی افراد کم درآمد به تسهیلات اعتباری
- افزایش سطح درآمد گروه هدف با اجرای پروژه‌های کوچک
- توانمندسازی افراد کم درآمد و فقرای نسبی در برخورداری از مهارت‌های شغلی مورد نیاز
- توانمندسازی گروه هدف در انجام کار گروهی و فعالیت‌های مشارکتی
- تجهیز پس اندازهای غیر مولد گروه هدف به سرمایه‌های مولد و کارآمد
- شکست چرخه فقر و نجات خانوارهای کم درآمد از فقر
- توسعه اشتغال و تثبیت مشاغل افراد کم درآمد [۸].

۵- مبانی نظری

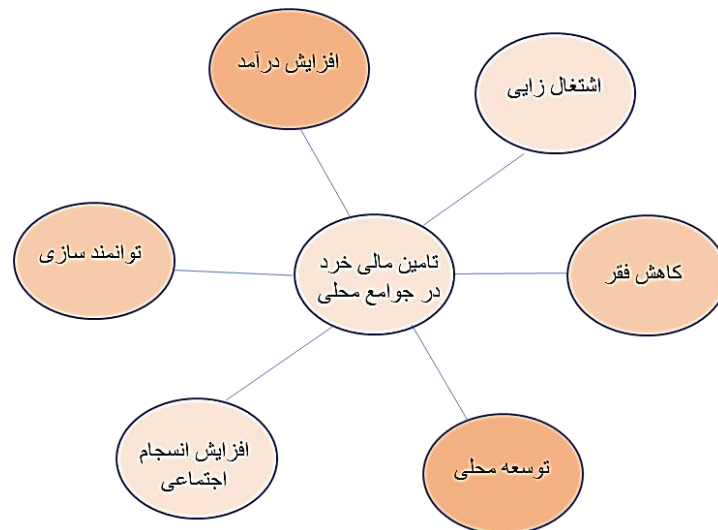
اعتبارات خرد یکی از مباحث عمده‌ای در اقتصاد نئولیبرال است که پس از تغییرات نظری در تئوری‌های اقتصادی و دیدگاه‌های توسعه به عنوان یک محرک اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهایی که با مشکل تورم و بیکاری فزاینده روبرو هستند و توزیع و درآمد چندان عادلانه نیست به عنوان کلید حل معما در نظر گرفته شده است. شکست‌های اقتصادی و ناکامی‌ها در کاهش فقر اقتصادی در کشورهای در حال توسعه در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ آژانس‌ها و سازمان‌های بزرگ اعطا کننده وام مثل بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، به طور فزاینده‌ای استفاده از بنگاه‌های خرد در توسعه را به عنوان برنامه محوری سیاست نئولیبرال

جهت کاهش فقر اتخاذ نموده اند [۱۳]. در این راستا، بسط و برنامه ریزی برای اعتبارات خرد به عنوان مداخله گر توسعه، بازارهای جدید را گسترش داده و فرهنگ بازار آزاد را ارتقا می دهد و تضمین کننده حداقل مداخله دولت می شود. این ها همگی سیاست های نئولیبرال اقتصادی بود که بوسیله فریدمن، بوئر، بانک جهانی و دولت هایی مثل ایالات متحده و انگلستان جهت تعدیل اقتصادی و اتخاذ سیاست های نوین در نظر گرفته می شود. اعتبارات خرد نیز حاصل همین تفکر اقتصادی است [۸]. هرچند ارائه اعتبارات به کشاورزان کوچک از اواسط سده نوزدهم میلادی با ایجاد شرکتهای تعاونی اعتبار از سوی فردریک رافایزن در آلمان آغاز شده و اوایل سده بیستم در برخی از کشورهای در حال توسعه مانند هندوستان گسترش زیادی یافته است، ولی این جنبش و یا "انقلاب اعتبارات خرد" به طور جدی با ایجاد "گرامین بانک" یا بانک دهکده در سال ۱۹۸۳ در بنگلادش آغاز شده و به بسیاری از کشورهای در حال توسعه و حتی کشورهای توسعه یافته گسترش پیدا کرده است [۲۲]. مطالعات انجام شده حاکی از این است که اعتبارات خرد وضع فقرا (دهک های پایین جامعه کشاورزان کوچک) و زنان را بهبود بخشیده و دسترسی آنها به وام کم بهره و مستقیم را افزایش داده و ضمن اشتغال زایی و افزایش درآمد، به توانمندسازی و بهبود استاندارد زندگی برای آنها موفق بوده و دست ربا خواران را از زندگی آنها کوتاه کرده است. به همین جهت خانم مارگارت رابینسون از اعتبارات خرد در اندونزی بنام "انقلاب اعتبارات خرد" که تحول عظیمی در زندگی مردم کم درآمد و روستایی ایجاد نموده است یاد می نماید. فرزین معتمد و نعمتیان [۲۰۰۴] مقوله تامین مالی خرد را از زاویه بازاریابی راهبردی بررسی نموده اند. تامین مالی خرد امروزه به عنوان خدمتی سودآور در سطح جهانی شناخته شده و سال هاست که به عنوان یک سیاست حمایتی در بانک کشاورزی ارائه می شود اما به جنبه های سود آوری آن کمتر پرداخته شده است و بیان داشته اند که ساز و کار اجرایی برای سود آور کردن خدمات با ارزش بانک ایجاد یک تفکر راهبردی در بازاریابی لازم است و ارائه خدمات تامین مالی در توانمندسازی مشتریان هدف موثر واقع شده و آشنایی آنها با اصول بازاریابی را ضروری می نماید. معظمی و رحیمی [۲۰۰۵] در مطالعه موردی صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی که توسط جهاد کشاورزی راه اندازی شده است به بررسی پوشش و پایداری برنامه های اعتبارات خرد در ایران پرداخته اند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که برنامه های اعتبارات خرد سبب اشتغال پایدار گردیده و به کارایی اهمیت خاصی داده است و از مهمترین ویژگی آنها کاهش هزینه های بالاسری صندوق هاست. از دیگر دستاوردهای آن افزایش دسترسی زنان کم درآمد و سرپرست خانوار به خدمات مالی است. ۸۰ درصد از موارد مورد مطالعه در گذشته به هیچ نوع وامی دسترسی نداشته اند و این وام ها سبب کاهش فقر، افزایش درآمد و میزان دارایی زنان روستایی شده است. نتایج مطالعه چابکرو و همکاران [۲۰۰۵] نشان می دهد اعتبارات خرد برای زارعین که از سرمایه های مالی و فیزیکی (زمین، ساختمان، دامداری، چاه عمیق ...) کافی برخوردار نیستند و صرفاً به لحاظ شرایط محیطی (مانند سکونت در روستا) یا شغل اجدادی کشاورزی به تولید در بخش کشاورزی می پردازد از اهمیت زیادی برخوردار است و اعتبارات خرد در بهبود معیشت آنها و ارزش افزوده تولیدشان نیز موثر است. صندوق های اعتبارات خرد روستایی علاوه بر نقش مهمی که در تمرکز و جهت دهی به سرمایه های اندک روستایی و ایجاد مشارکت و کارگروهی دارند، می توانند به ماندگاری جمعیت در عرصه های روستایی نیز کمک موثری نمایند [۲۳].

۶- نقش اعتبارات خرد در کاهش فقر و توسعه

از مهمترین نشانه های فقر به ویژه فقر اقتصادی می توان به کاهش امکان دستیابی به اشتغال، بالا بودن نرخ زاد و ولد، افزایش نابرابری ها، افزایش فساد، ناکافی بودن امکانات زیربنایی، کاهش قدرت خرید، گسترش بیکاری پنهان اشاره کرد. فقر و نابرابری با ابعاد متنوع و آثاری که بر روی اقتصاد، سیاست و اجتماع دارد مهمترین چالش فراروی سیاستگذاران، تصمیم گیران و کارشناسان علوم اجتماعی است. یکی از اهداف اصلی برنامه های اعتبارات خرد کاهش فقر و فقرزدایی است به منظور بیان ضرورت جایگاه اعتبارات خرد و کاهش فقر، ابتدا به مفهوم فقر اشاره می شود. فقر را به دو دسته فقر مطلق و فقر نسبی تقسیم می کنند و فقر مطلق عدم برخورداری از حداقل های مورد نیاز برای یک فرد است و فقر نسبی موجب محدودیت انتخاب بهینه برای افراد است و آنها در دایره عقب افتادگی گرفتار می شوند و نسبت به زمان و مکان تعریف می شود [۲۴]. اعتبارات خرد پاسخگوی فقرای نسبی است که توان کار و

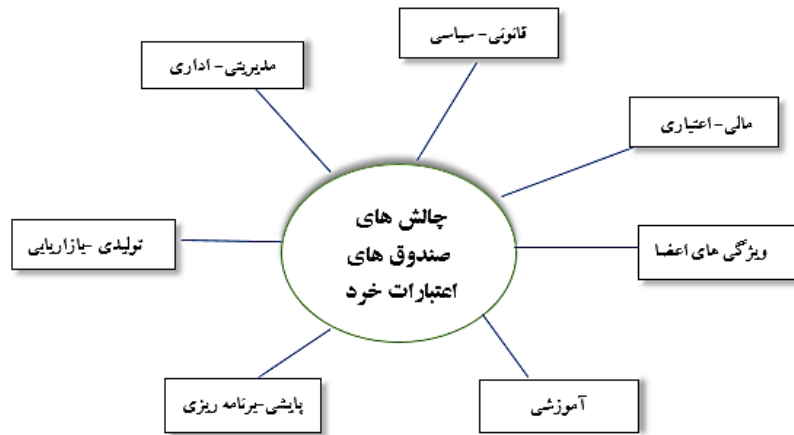
تولید را دارند ولی سرمایه کافی ندارند و فقرای مطلق در زمره گیرندگان اعتبارات خرد قرار نمی‌گیرند و باید به آنها کمک‌های بلا عوض داده شود. سپس به ضرورت جایگاه اعتبارات خرد در مناطق روستایی و وضعیت فقر در این جوامع پرداخته شود. در بسیاری از کشورها، شرایط زندگی اکثریت فقیر، بی‌رویه و رو به وخامت بوده است به گونه‌ای که برخی از صاحب نظران از جمله ملور معتقدند که فقر اصولاً پدیده‌ای روستایی است [۲۵]. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه میزان فقر در مناطق روستایی فراگیرتر از مناطق شهری می‌باشد. ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و علی‌رغم تفاوت‌های ماهوی در ساختار اقتصاد ایران با بسیاری از کشورهای در حال توسعه، فقر در ایران یک پدیده روستایی است. تحولات سریع توسعه‌ای و جمعیتی و افزایش جمعیت شهرنشین و کاهش جمعیت روستایی از یک طرف و از سوی دیگر اقتصاد وابسته به نفت و توزیع درآمدهای کلان غیر مالیاتی از سوی دولت به شیوه‌ای متمرکز و تحت تاثیر الگوی شهرنشینی اصلی‌ترین عوامل تاثیر گذار در انباشت ثروت و ظهور پدیده فقر به شیوه نوین در ایران بوده است [۲۶]. با توجه به ضرورت مشارکت مردم در فرآیند توسعه‌ی پایدار و با تاکید بر توسعه‌ی پایدار روستایی به نظر می‌رسد تشکیل صندوق‌هایی با بافت و ماهیت مردمی-محلی می‌تواند در جمع‌آوری سرمایه‌های اندک روستاییان و تامین اعتبارات مورد نیاز روستاییان و کشاورزان برای فعالیت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری خود مفید باشد. این قبیل صندوق‌ها یا موسسات مالی می‌توانند با ایفای نقش موسسه‌ی مالی و با فراهم آوردن امکان تامین سرمایه‌های مورد نیاز کشاورزان در توسعه‌ی کشاورزی و روستایی محدودی فعالیت خود موثر باشند. راه‌اندازی صندوق‌های اعتباری روستایی در دو دهه‌ی اخیر در اغلب کشورهای جهان و به ویژه کشورهای جهان سوم، راهی در تامین سرمایه و اعتبار مورد نیاز کشاورزان و تولیدکنندگان روستایی بوده است. در واقع نظام اعتبارات خرد که یکی از راهکارهای مطرح شده در دو دهه (۸۰ و ۹۰) میلادی به منظور تسریع فرآیند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیادهای مالی و ... در مناطق روستایی و نهایتاً توانمندسازی به افزایش درآمد و ایجاد اشتغال و کاهش فقر در جوامع روستایی می‌باشد. امروزه اعتبارات خرد به عنوان یکی از موثرترین راه‌های رویارویی با فقر و افزایش درآمد و ایجاد اشتغال، مورد قبول اکثر کشورها در پنج قاره جهان قرار گرفته است [۲۷]. بادکو و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه خرد تاثیر صندوق اعتبارات و به تبع آن تامین مالی خرد را در شکل (۱) نشان داده است.

شکل ۱- پیامدهای تامین مالی خرد در جوامع محلی [۲۸]

۷- چالش‌های صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی

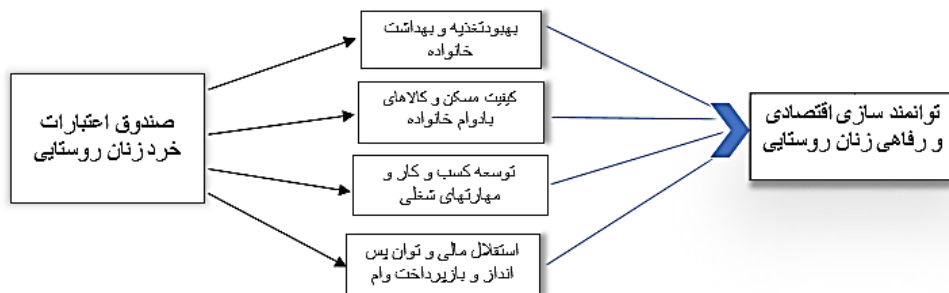
صالحی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش میدانی خود چالش‌های صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در شکل ۲ نشان داده‌اند.

شکل ۲- چالش های صندوق های اعتباری خرد زنان روستایی [۲۹]

۸- اعتبارات خرد و توانمند سازی زنان

اعتبارات خرد به عنوان راهبردی در توسعه به شمار می رود که هدف اساسی آن دسترسی زنان و مردم کم درآمد به منابع اعتباری است تا به موجب آن توانایی بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنان را افزایش دهد. چنین وام هایی راهبرد مناسبی برای اعطای خدمات مالی پایدار به زنان روستایی و بهبود شرایط آنان در خانواده و جامعه است [۳۰]. اعتبارات خرد در توانمند سازی زنان فقیر عامل مهمی تلقی می شود و عقیده بر این است که زنان، چه در سطح خرد و خانواده و چه در سطح کلان عناصر مهم تغییر در راستای توانمند سازی اقتصادی و اجتماعی به شمار می روند [۳۱]. دو دیدگاه متفاوت در خصوص نقش اعتبارات خرد در توانمند سازی زنان روستایی وجود دارد. در دیدگاه اول، بسیاری از صاحب نظران معتقدند که فراهم ساختن اعتبارات خرد برای زنان فقیر موجب برقراری توازن و تعادل اجتماعی می شود. طرفداران این دیدگاه معتقدند که اعتبارات خرد نه تنها موجب بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان میگردد بلکه روابط جنسیتی موجود در جامعه را نیز بهبود می بخشد. طرفداران دیدگاه دوم بر این عقیده اند که اگر چه افزایش اندک درآمد و دارایی می تواند موجب رفاه و امنیت اقتصادی زنان شود، اما این افزایش اندک تاثیر ناچیزی بر روابط اقتصادی و اجتماعی دارد و لذا دسترسی به اعتبارات خرد تنها می تواند ابزار موثری برای ورود زنان به مسیر توانمندی باشد [۳۲]. بوذرجمهر و همکاران [۱۴۰۱] در پژوهش خود به لحاظ تئوریک و بر مبنای مطالعات انجام شده اظهار می دارد که دسترسی به اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی تاثیر دارد و این موضوع را در شکل ۳ نشان داده است.

شکل ۳- تاثیر صندوق های اعتباری خرد بر توانمند سازی و رفاهی زنان روستایی [۳۳]

اعتبارات خرد زنان روستایی، تنها به منظور کاهش فقر و پایداری مالی مورد توجه قرار نگرفته است، بلکه دارای ساختار حلزونی شکل و قدرتمندی است که از طریق نشانه رفتن اهداف برابر جنسیتی، سبب توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و افزایش رفاه زنان می شود [۳۴]. در همین راستا صالحی چکنی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود مهمترین راهکار های صندوق اعتبارات در توانمند سازی زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه را حمایت از اعضا و جهت دهی فعالیت های آنها، ارائه آموزش به اعضا و هیات مدیره، بهبود مدیریت صندوق ها و تقویت روحیه مشارکتی در بین اعضا ذکر نموده اند [۳۵].

۹- نتیجه گیری و پیشنهادات

رشد سریع اقتصادی کشورهای توسعه یافته و کاهش رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه، شکاف جدی بزرگی را بین کشورهای شمال و جنوب ایجاد نموده است. این رشد سریع اقتصادی ناشی از جهانی شدن می باشد، به طوری که در شرایط کنونی جهانی شدن برای کشورهای در حال توسعه یک امر الزامی شده است. لذا ضرورت پرداختن به تامین خدمات مالی خرد توسط برنامه ریزان و دولت ها بیش از پیش احساس می شود. تامین مالی خرد ضمن توانمند سازی اجتماعی مردم فقیر و به ویژه زنان، به ایجاد و گسترش بنگاه های کوچک و متوسط کمک می نماید. یک مدل اعتبارات خرد برای همه موقعیت ها مناسب نیست، کشورهای مختلف به شکل های متفاوتی از ارائه دهندگان خدمات مالی نیاز دارند. برخی مدل های تشکیلاتی ممکن است برای مناطق شهری و برخی مدل ها برای مناطق روستایی بسیار خوب باشند. برخی مدل ها ممکن است بر روی افراد خیلی فقیر و برخی دیگر برای افراد کمتر فقیر متمرکز شوند، هیچ روشی ذاتا بهتر و یا ارزشمندتر از روش دیگر نیست. در کشور ما مسئله اعتبارات خرد علی رغم نیاز شدید مردم در روستاها و مناطق محروم و سابقه دیرینه آن، هنوز دارای ساختار و برنامه مشخصی نمی باشد. لازم است برنامه ریزان و سیاست گذاران با استفاده از تجارب موفق جهانی و نمونه های داخلی در صدد حل این مشکل بایند. از موارد پیشنهادی:

- ۱- فراهم نمودن زمینه های لازم فکری و عملی لازم برای ارتقای مشارکت زنان، از طریق آموزش اعضا و اخذ نظرات آنها در مراحل و اجرای برنامه های صندوق.
- ۲- حمایت های معنوی و مادی دولت از زنان روستایی و صندوق های اعتبارات خرد با پرداخت تسهیلات و اعتبارات کم بهره یا بلا عوض برای راه اندازی کسب و کار های تولیدی جمعی.
- ۳- برگزاری دوره های آموزشی برای اعضای صندوق های اعتباری خرد در راستای افزایش آگاهی و مهارت برای راه اندازی کسب و کار، امور مالی، ... طرح توجیهی و بازاریابی و امور بانکی.
- ۴- حتی الامکان امور مربوطه تشکیل، نظارت و فعالیت صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی به بانوان دانش آموخته رشته های کشاورزی واگذار شود.
- ۵- برگزاری جلسات دورهمی و نشست هایی در روستاها برای آشنایی زنان با دستاوردهای صندوق ها، استفاده از شیوه های تبلیغی و تشویقی برای عضویت هر چه بیشتر زنان روستایی.

۱۰- مراجع

۱. نوروزی، عباس،، فرهادیان، همایون و حسینیان، مینا. (۱۳۹۸). بررسی میزان توانمندی های اقتصادی، اجتماعی، روان شناختی و خانوادگی زنان روستایی عضو صندوق های اعتبارات خرد منطقه سیستان، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۶، شماره ۲، صص ۱۴۴-۱۲۵.
۲. علی بیگی، الف و زرافشانی، ک. (۱۳۸۴). تحلیل جنسیتی فعالیت های کشاورزی در روستاهای شهرستان کرمانشا توصیه هایی برای عاملان توسعه اقتصادی، فصلنامه مطالعات زنان، ۱۴-۵، ۸۹-۱۱۱.
۳. تاراسی، زهرا،، کریم زاده، حسین و آقایی، هر، محسن (۱۳۹۹). بررسی ارتباط ظرفیت سازی و توانمند سازی زنان روستایی (مطالعه مروری : شهرستان زنجان)، مجله جغرافیا و توسعه، سال هجدهم، شماره ۵۸، صص ۲۲۴-۲۰۲.
۴. مصفا، (۱۳۷۵). مشارکت سیاسی زنان در ایران، تهران: چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

5. woroniuk, Beth, and Johanna schalkwyk. 1998 "Enterprise Development: a) Micro-credit and Equality between and Men." Paper Prepared for Swedish International Development Cooperation Agency (Side), Stockholm, Sweden. Retrieved 24 April 2008.

7. Akhter, J., & Cheng, K. (2020). Sustainable empowerment initiatives among rural women through microcredit borrowings in Bangladesh. Sustainability, 12(6), 2275.

8. Fatimah-Salwa, A. H., Mohamad-Azahari, A., & Joni-Tamkin, B. (2013). Success factors of successful microcredit entrepreneurs: Empirical evidence from Malaysia. *International journal of Business and Social science*, 4(5), 153-159.
۸. مافی، ف (۱۳۸۶). نظام اعتبارات خرد راهکار عملی توانمندسازی دهکهای پایین درآمدی در پذیرش سهام، گروه پژوهشی شاخص سازی و آینده پژوهی عدالت.
۹. بازیاری، رویا و خسروی پور، بهمن (۱۳۹۸). نقش صندوق اعتبارات خرد در کارآفرینی زنان روستایی، همایش ملی صنعت و تجاری سازی کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی.
10. Alirezanejad, s (2013). Saving or spending money: women making Decision in Rural Iran *journal of Middle Bast womens studies*, 9 (1).
۱۱. کتابی، م.م. یزدخواستی، ب. و فرخی راستایی، ز. (۱۳۸۴). پیش شرط ها و موانع توانمندسازی زنان مطالعه ی موردی زنان شهر اصفهان، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان علوم انسانی، ۲-۱۹، ۴۵-۵.
12. Ahmed, S. (2016). Socio-economic empowerment of rural women: An overview. *International Journal of Social Impact*, 1(3), 33.
۱۳. ازکیا، م و ایمانی، ع. (۱۳۸۴). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی و ایجاد اشتغال زندانیان آزاد شده، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد روستایی و فقرزدایی بانک کشاورزی، مرکز تحقیقات اقتصادی.
14. Jan, I., & Hayat, S. (2011). Empowerment of rural women through micro-credit: an example of rural support programs in Pakistan. Working Paper, Accessed from< [www.wbiconpro.com/262-Inayatullah% 20Jan. pdf](http://www.wbiconpro.com/262-Inayatullah%20Jan.pdf)> accessed on 1st August.
۱۵. جلیلیان، سارا و سعدی، حشمت اله (۱۳۹۵). نقش توانمند سازی زنان روستایی در تصمیم گیری های اقتصادی خانواده های روستایی (مطالعه موردی: روستا های شهرستان اسلام آباد غرب)، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال ۶، شماره ۲۱، صص ۱۴۲-۱۲۹.
16. Diiro, G. M., Seymour, G., Kassie, M., Muricho, G., & Muriithi, B. W. (2018). Women's empowerment in agriculture and agricultural productivity: Evidence from rural maize farmer households in western Kenya. *PloS one*, 13(5), e0197995.
۱۷. کیانی، ف و قبری، ی. (۱۳۸۴). واکاری اثرات ایجاد صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی شهرستان های وزن و فامنین استان همدان)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، ۲-۲۰، ۷۵-۵۱.
۱۸. عرب مازار، ع و معتمد ارغوان، ف. (۱۳۸۲). نقش بانک کشاورزی در توانمندسازی روستاییان با بهره گیری از اعتبارات خرد، مجله بانک کشاورزی، ۲، ۱۵۰-۱۱۵.
۱۹. خسروی پور، ب. طهماسبی، م و عامری، م. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل تاثیرگذار بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی شهرستان آبادان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳۴-۹، ۲۳۷-۲۱۷.
۲۰. تربتی، ز. محبوبی، م. و شریف زاده، م. (۱۴۰۰). اثرات صندوق های اعتبارات خرد بر بهبود کیفیت زندگی زنان روستایی در شهرستان گرگان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۲-۱۹، ۱۳۶-۱۱۹.
۲۱. رحیمی، ع. (۱۳۸۲). مروری بر ویژگیهای اعتبارات خرد، مجموعه مقالات اعتبارات خرد زنان روستایی. جلد دوم، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، وزارت جهاد کشاورزی دفتر امور زنان با همکاری دانشگاه الزهراء، بانک کشاورزی تهران.
۲۲. نجفی، ب. (۱۳۸۴). تجربه اعتبارات خرد کشاورزی سنتی و دهقانی ایران، همایش توسعه روستایی و کاهش فقر، بانک کشاورزی.
23. Nazari, A., & Aadeli, J. (2011). Comparing the efficiency of microcredit on rural society layers in mountain and flat region of Azadshar Township. *Journal of Geographic*, 9(31), 191-214.
۲۴. کولایی، الف و حافظیان، م. (۱۳۸۵). نقش زنان در توسعه کشورهای اسلامی. انتشارات دانشگاه تهران.
25. Biggs, S., & Farrington, J. (1991). Agricultural research and the rural poor: A review of social science analysis. IDRC, Ottawa, ON, CA.
۲۶. عمادی، م. (۱۳۸۴). نقش اعتبارات خرد در تسریع فرآیند توسعه روستایی: مقایسه دو دیدگاه. همایش توسعه روستایی و کاهش فقر، بانک کشاورزی تهران، ۱۹-۲۰ آذر.

۲۷. یاری حصارى، ارسطو، ایمانی، بهرام و خانبابایی، مهسا (۱۴۰۲). عوامل پیش برنده و بازدارنده از اعتبارات خرد روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش هیر شهرستان اردبیل)، فلصنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۱۲، شماره ۳، صص ۱۷۲-۱۵۹.
۲۸. بادکو، بهروز، قاسمی سیانی، محمد، رنجبر، علی، حامد شاجیاتی، محمد و شکیبا، احمد (۱۴۰۱). تاثیر اعتبارات خرد بر توانمند سازی، اشتغال زایی و کاهش فقر در جوامع محلی (نمونه موردی: بخش احمدی، شهرستان حاجی آباد هرمزگان). مجله جغرافیا و آمایش شهری منطقه ای، سال ۱۲، شماره ۴۴، صص ۲۲۶-۲۰۷.
۲۹. صالحی، م. (۱۳۹۶). تحلیل چالش‌های صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در استان لرستان، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۱-۱۲.
30. Sathiabama, K. (2010). Rural women empowerment and entrepreneurship development (No. id: 2475).
۳۱. علی توکلی، فاطمه و موحدی، رضا (۱۳۹۵). نقش اعتبارات خرد در توسعه کارآفرینی زنان روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، جلد سوم، شماره سوم، صص ۵۵-۳۹.
۳۲. زرافشانی، کیومرث، علی بیگی، امیر حسین و فقیری، مژگان (۱۳۹۱). رتبه بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمند سازی زنان روستایی استان کرمانشاه، مجله زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۲۴-۱۰۵.
۳۳. بوزرجه‌رمی، خ، شجری، م، صادقلو، ط. و پاسیان، ف. (۱۳۸۴). بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی (مطالعه موردی بر روستاهای دهستان پیوژن)، نشریه جغرافیا و توسعه منطقه ای، ۲۱-۲، ۴۳-۲۱.
۳۴. قدیری معصوم، م و احمدی، الف. (۱۳۹۴). سازه‌های موثر بر موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد روستایی (مورد مطالعه استان کرمان)، مجله روستا و توسعه، ۱۳۹۴، ۲-۱۴، ۳۳-۱۵.
۳۵. صالحی چگنی، مجتبی، رحیمیان، مهدی و غلامرضایی، سعید (۱۳۹۷). واکاوی راه کارهای صندوق‌های اعتباری خرد در توانمند سازی زنان روستایی (مورد مطالعه: استان لرستان)، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۹، شماره ۴، صص ۶۸۶-۶۷۶.